

Ar Drywydd y Gwneuthurwyr Haearn 7
Llwybr Crawshay Bailey

Taith 7 **Llwybr Crawshay Bailey**

Taith gymedrol, 5.5 milltir - 9 cilomedr, 2 awr

Man cychwyn - Maes Parcio Neuadd y Farchnad, Brynmawr (SO 190 116).

RHAN 1

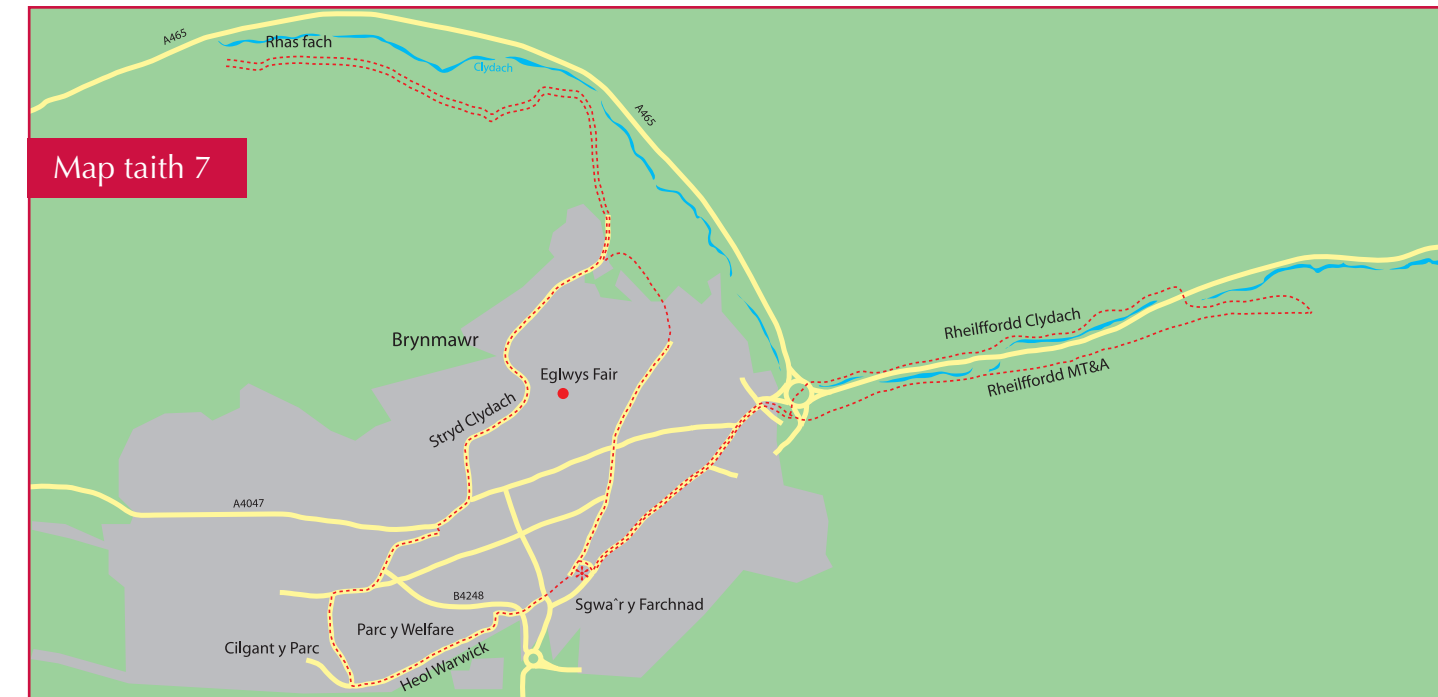
Yn gyntaf yn deg, roedd Nant-y-glo yn cael calchfaen o Chwareli Disgwylfa a Carreg Bica ("The Lonely Shepherd" yn Saesneg). Tua 1816, adeiladwyd Tramffordd Disgwylfa i gysylltu'r chwareli â'r gwaith. O 1829 ymlaen, daeth y calchfaen o Chwareli Llangatwg ac adeiladwyd tramffordd newydd - Tramffordd Llangatwg Bailey (sydd nawr yn cael ei adnabod fel yr Hafod) - i'w gludo i Nant-y-glo.

Gadewch y maes parcio trwy'r ffordd gul i mewn i Sgwâr y Farchnad. Yn y sgwâr roedd Tramffordd Llangatwg yn rhannu'n ddau. Roedd y gangen chwith yn rhedeg bron ar onglau sgwâr i lawr Station Road tuag at 'Limestone Road' a'r gwaith haearn.

Gwaith Haearn Nant-y-glo, 1829

Dilynwch llwybr y gangen arall yn syth ar draws y sgwâr, gan groesi'r B 4248 a throi i'r chwith i mewn i Warwick Road. Ar ôl 600m fe welwch Barc y Welfare sydd bellach ar safle Pwll Heathcock, un o'r pyllau oedd yn cyflenwi Gwaith Haearn Nant-y-glo.

Yn syth ar ôl y parc trowch i'r dde i Park Crescent. Mae'r ffordd hon yn dilyn llwybr Tramffordd Disgwylfa.

Dilynwch Park Cescent nes cyrraedd cyffordd ar ffurf T. Trowch i'r dde a dilyn y ffordd hon i mewn i Well Street. Trowch i'r chwith ar hyd Well Street a chroesi'r B4248 (George Street). Ar ôl rhyw 200m, byddwch yn mynd i fyny grisiau at yr A4047 (King Street). **Trowch i'r dde ar hyd King Street ac ar ôl 100m trowch i'r chwith i ddilyn Clydach Street.** Rydych yn dal ar gwrs Tramffordd Disgwylfa.

Dilynwch Clydach Street ar hyd ei gwrs troellog am ychydig dros 1km. Wrth i chi adael Clydach Street a mynd i mewn i Aneurin Crescent, fe welwch gyfres o domennydd ar ffurf bysedd ar y chwith mewn cyflwr da. Mae'r rhain yn rhan o'r 'patsys' - ardal o gloddfeydd mwyn haearn a glo i'r gogledd o Frynmawr.

Tŷ Cast

Ar derfyn Aneurin Crescent dilynwch y llwybr o'ch blaen a chroesi'r ffordd graean, ewch dros y gamfa a chymryd y llwybr sy'n dilyn y berth. Y llwybr hwn yw sylfaen gwreiddiol y dramffordd gyda sliperi carreg yn sownd yn y ddaear.

Gwelir y dramffordd fel silff wedi ei thorri i mewn i ochr y mynydd. Roedd yn croesi afon Clydach rhyw 1km o'ch blaenau ger man uchaf yr A465 ac yna'n troi tua'r dwyrain i'r gogledd o'r afon.

Dilynwch y dramffordd i'r gorllewin. Rydych nawr ar 'Y Patsys' - lle'r oedd pobl yn tyllu ochr y mynydd i gloddio mwyn haearn a glo. Ar ochr arall y cwm gallwch weld y tramffyrdd, pyllau'r "patsys", lefelau a chwareli oedd yn cyflenwi defnyddiau crai i Waith Haearn Nant-y-glo.

Yn y man ble mae'r llwybr yn culhau trowch i'r chwith i fyny allt.

Cerddwch ymlaen nes y dewch at dri phwll ac olion un o bentrefi'r mwynwyr - Rhas Fach.

O Ras Fach, ewch yn eich ôl i Aneurin Crescent. Hanner ffordd ar hyd Aneurin Crescent, ewch ar hyd y llwybr ar y chwith. Dilynwch hwn am 250m nes i chi gyrraedd Intermediate Road a throi i'r dde. Dyma Dramffordd Llangatwg Bailey o tua 1829 a oedd yn cysylltu Chwareli Llangatwg â Nant-y-glo.

Dilynwch Intermediate Road i King Street, croeswch i Lower Bailey Street ac felly'n ôl i Sgwâr y Farchnad.

RHAN 2

Rheilffordd Clydach

Roedd pedair lein yn mynd â haearn gorrffenedig allan o Nant-y-glo - Tramffordd Aberbig (1828), Rheilffordd Clydach (1793), Tramffordd Gyfeilon (1829) a Tramffordd Llangatwg (1829). Roedd y tair olaf yn rhedeg i lawr at lanfeydd ar Gamlas Sir Frycheiniog a'r Fenni yn y Gilwern, Gyfeilon a Llangatwg.

O Sgwâr y Farchnad trowch i'r chwith i Alma Street - llwybr Rheilffordd Clydach. Yn 1814, fe wnaeth Gwaith

Haearn Nant-y-glo gyntundeb gyda Gwaith Haearn Cendl i ddefnyddio'r llwybr hwn i lawr i Gilwern, ond roedd yn rhaid iddynt dalu toll ar bob tunnell o haearn oedd yn cael ei gludo.

Dilynwch Alma Street i'r gyffordd gyda'r A4047 (King Street). Dilynwch hwn at y gylchfan a phasio o dan Ffordd Blaenau'r Cymoedd gan ddefnyddio'r isffordd. Yng nghanol y gylchfan fe welwch Bont Clydach. Roedd hon yn cludo Rheilffordd Clydach a'r Ffordd Dyrpeg o Ferthyr i'r Fenni.

Ar yr ochr arall, trowch i'r dde ar hyd y llwybr cerdded sy'n rhedeg ochr yn ochr gyda Ffordd Blaenau'r Cymoedd. Dyma llwybr Rheilffordd Clydach.

Ar ôl rhyw 300m, fe welwch arhosfa ar ochr arall yr A465. Yma fe welwch Lefelau Glo Clydach a agorwyd yn 1812 i gyflenwi glo i'w werthu yn Y Fenni. Mae un fynedfa'n debyg i geg ogof yn ochr y ceunant; mae gan y llall fwa o gerrig cain a adeiladwyd adeg gosod Rheilffordd Merthyr, Tredegar a'r Fenni.

Rheilffordd yr MT & A

Dilynwch y llwybr cerdded ymhellach am 300m. Mae pont wreiddiol o 1793 yn croesi'r Nant Melyn yma.

Tramffordd Disgwylfa

Parhewch am 350m arall i groesi o dan Ffordd Blaenau'r Cymoedd. Dyma safle Pont Harry Isaac. **Ar yr ochr arall, trowch i'r chwith ac ewch ar hyd y llwybr.** Mae hwn yn dilyn lein rheilffordd a agorwyd yng nghanol y 1790au i gysylltu pyllau glo Gelli Felen gyda Gwaith Haearn Cendl.

Dilynwch hwn wrth iddo fynd i fyny allt ychydig. Ar ôl 350m fe gyrhaeddwch Reilffordd MT & A sydd yma'n dilyn cwrs Tramffordd Gyfeilon 1821. **Trowch i'r dde arno a dilyn y trac yn ôl i'r gylchfan ym Mrynmawr a dilyn Alma Street yn ôl i Sgwâr y Farchnad.**

Rheilffordd Clydach

Er mwyn gadael inni wybod a fuoch chi'n mwynhau'r daith neu am ragor o fanylion cysyllter â ni ar 01495 355937 / 07968 472812
 alyson.tippings@blaenau-gwent.gov.uk

